

HOGYAN DEFINIÁLHATJUK A FORDÍTÓI ADATBÁZIST? EGY OLASZ ÉS EGY SPANYOL FORDÍTÓI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS VIZSGÁLATA

■ SERMANN ESZTER ÉS TAMÁS DÓRA

1. BEVEZETÉS

A fordítói munka során alapvető fontosságú a fordítások megfelelő terminológiai előkészítése, amit jelentősen megkönnyít és meggyorsít az online elérhető terminológiai adatbázisok használata. A terminológiai adatbázisoknak sokféle fajtája létezik, az utóbbi években számos, speciálisan a fordítók számára összeállított adatbázis készült (pl. az IATE, az Európai Unió intézményközi adatbázisa, a brüsszeli Institut Supérieur de Traducteurs et Interprètes adatbázisa vagy a Trieszti Tudományegyetem TERMit adatbázisa, elemzi Tamás 2009). Kifejezetten a fordítók számára készülő terminológiai adatbázisokról szóló írások csak az utóbbi években jelentek meg a magyar szakirodalomban, bár a fordítói segédeszközök egyes fajtáival több szerző is behatóan foglalkozik (pl. Prószéky–Kis 1999, Kis–Mohácsi-Gorove 2008). Klaudy a fordító segédeszközeivel történő foglalkozást – Holmes (1988) alapján – az alkalmazott fordítástudomány ágába sorolja, és a fordításoktatás keretében tárgyalja (Klaudy 2007a), a fordítás-előkészítésre történő felkészítés folyamatában pedig a lexikai előkészítés fázisába helyezi (Klaudy 2007b).

E tanulmány célja olasz és spanyol fordítói terminológiai adatbázisok vizsgálata, és ezek fordítást segítő formai és tartalmi elemeinek bemutatása és elemzése. Tanulmányunkkal a magyar fordítóképzésben résztvevők szemléletének alakítását is szeretnénk segíteni azzal, hogy a leendő szakfordítók figyelmét ráirányítsuk e hatékony segédeszközökre.

Sajnos magyar nyelvű terminológiai adatbázis kevés található, míg sok kis nyelv esetében (litván, észt, dán, holland stb.) szervezett irányítással és állami támogatás mellett folynak a terminológiai munkák. Szükség volna néhány ki-

emelten fontos tárgykörben (pl. informatika, gazdaság, turizmus, oktatás) magyar nyelvű terminológiai adatbázisok létrehozására (Fóris 2006).

A dolgozatban bemutatott eredményeket a terminológiai adatbázisok fejlesztésének kérdésével kapcsolatban folyó kutatások első, a nemzetközi folyamatok tendenciáinak feltárását szolgáló munkánk során kaptuk.

2. A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZEREI

Tanulmányunk célja az, hogy fordítói terminológiai adatbázisok vizsgálata során szerzett ismereteinket részletesen ismertessük, kiemeljük a legfontosabb formai és tartalmi elemeiket. A fordítói terminológiai adatbázisok olyan terminológiai elvek alapján elkészített elektronikus adatbázisok, amelyek szakfordítók és más szakterminológiát használó csoportok szükségleteihez igazodnak. Tehát meg kell különböztetnünk ezeket az elektronikus lexikográfiai adatbázisoktól (lásd elektronikus szótárprogramok) és a fordítómemóriáktól, amelyek olyan fordítástámogató szoftverek, amelyek az adott szövegek/szövegrészek korábban tárolt változatait kínálják fel szövegszegmensek formájában a fordítónak.

A vizsgálatainkhoz kétféle forrást használtunk: (1) a terminológiai adatbázisokról szóló szakirodalmat tekintettük át, és e források alapján leírtuk, mi a célja, és milyen szerkezeti és tartalmi követelményei vannak az ilyen adatbázisoknak; (2) primer forrásokként konkrét, fordítók számára készült terminológiai adatbázisokat vizsgáltunk meg, nevezetesen a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézet (székhelye Forlì) *EOHS Term*, és a Granadai Egyetem *Oncoterm* adatbázisát.

Vizsgálataink során azt tapasztaltuk, hogy a nemzetközi tudományos szakirodalomban az általunk vizsgált tárgykörben a terminusok használata nem minden szerzőnél azonos. A *terminológiai adatbank* (*term bank*, *terminological data bank*) és *terminológiai adatbázis* (*terminology database*) terminusok használata esetében azt figyeltük meg, hogy a két terminust gyakran szinonimaként használják (pl. Hartmann–James 1998), míg – főleg a korábban készült írásokban – az adatbank tágabb fogalomként szerepel, és magában foglalja az adatbázist (lásd Cabré 1988, Sager 1988). Mi Prószéky és Kis (1999) terminushasználatához igazodva a továbbiakban az *adatbázis* terminust használjuk, és csak azokban az esetekben írunk adatbankról, ahol az eredeti forrás ezt tartalmazta. Az általunk tanulmányozott olasz, illetve spanyol nyelvű szakirodalom alapján a *scheda terminografica* (ol.) és *ficha terminográfica* (sp.) terminusok megfelelőjéül a bibliográfiai cédulák mintájára a *terminográfiai cédula* kifejezést választottuk. A *terminográfiai cédula* terminus jelentése analóg a régen használt lexikográfiai papírcédulákéval, de természete egészen más. A cédula ebben az esetben

valamely adatbázis webes felületén szereplő adatlap. Az adatlapra adatrekordok rögzíthetők, és ennek létezik egy megjelenítési formája, azaz a felhasználó által olvasható adatmezők, vagy más néven leíró mezők. Az egyes mezőkben feltüntetik pl. a fogalom definícióját, eredeti szövegkörnyezetét, fogalmi hálóját és más információkat.

3. KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSÚ ADATBÁZISOK BEMUTATÁSA

3.1 A TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK DEFINÍCIÓI A SZAKIRODALOM ALAPJÁN

Első lépésként a terminológiai adatbankok, illetve adatbázisok szakirodalomból vett különböző definícióit vizsgáljuk meg. Sager definíciója a következőképpen hangzik:

A terminológiai adatbank [...] a szakszókincs számítógépen tárolt gyűjteménye, beleértve a nomenklatúrákat, a szabványosított terminusokat és kifejezéseket a beazonosításukhoz szükséges információval együtt; amely közvetlenül egy- vagy többnyelvű szótárként használható, szolgálhat szótárszerkesztés alapjául, vagy a terminushasználat egységessége és a terminusalkotás ellenőrző eszközeként, és nélkülözhetetlen eszköz az információkezelés és dokumentáció területén.¹ (Sager 1998: 169, a szerzők fordítása)

María Teresa Cabré így definiálja a terminológiai adatbank fogalmát:

A terminológiai adatbank információk strukturált gyűjteménye egy speciális tárgykör jelentésségeiről és jelölőiről, amely valamely adott felhasználói csoport szükségletei szerint készül. Általában egy fő adatbázisból áll, amely a terminusokat tartalmazza, valamint változó számú, a fő adatbázishoz kapcsolódó egyéb adatbázisokból, amelyek egymáshoz is kapcsolódhatnak. Ezen adatbázisok mindegyike tartalmaz valamilyen információt a terminusokról.² (Cabré 1998: 176, a szerzők fordítása)

1 Az idézet eredeti szövege: „A term bank [...] is a collection, stored in a computer, of special language vocabularies, including nomenclatures, standardised terms and phrases, together with the information required for their identification, which can be used as a mono- or multilingual dictionary for direct consultation, as a basis for dictionary production, as a control instrument for consistency of usage and term creation and as an ancillary tool in information and documentation” (Sager 1998: 169).

2 Az idézet eredeti szövege: „A terminological data bank is a structured collection of information about the units of meaning and designation of a special subject field addressed to the needs of a specific group of users. It usually consists of a main database, which has the terms, and a variable number of databases related to the main database and sometimes to each other. Each of these databases has information on some aspect of the terms” (Cabré 1998: 176).

Cabré szerint az adatbankok elsődleges célja a fordítók munkájának megkönnyítése, mivel könnyen használható, megbízható eszközök. Az adatbank adatrendszerekbe rendezett információkból épül fel, ezek megjelenítési formái az adatmezők. Az adatbank létrehozása olyan szisztematikus folyamatot előfeltételez, amely a létrehozni kívánt adatbank formájának megtervezésétől a számítógépes implementációjáig tart. Az adatbankok hozzájuk kapcsolódó adatbázisokból állnak, egy elsődleges adatbázisból, valamint a hozzá kapcsolódó másodlagos adatbázisokból, amelyek mindegyike különböző, de egymással összefüggő információkat tartalmaz. A terminológiai adatbank esetében a fő adatbázis tartalmazza a terminusokat, a másodlagos adatbázisok pedig a forrásokat, a szerzőket, valamint a témakör szerinti csoportosítást (Cabré 1998: 177).

Tebé Soriano szintén különbséget tesz az *adatbank* (*banc de dades*) és az *adatbázis* (*base de dades*) terminus között. Az adatbank olyan, specifikus célból létrehozott, információkat tároló egység, amely egy vagy több adatbázisból áll. A létrehozói számára az adatbank adatbázisok végtelen gyűjteménye, amelyet egyetlen adatbázis-kezelő rendszer kezel. A felhasználók számára az adatbank információk hatalmas tára, amelyeket egy felhasználói felületen keresztül lehet lekérdezni. Az ISO 1087-2 szabvány szerint a terminológiai adatbank terminológiai adatbázisok összessége, amely egy kezelőfelületet is magába foglal (Tebé Soriano 2005: 81). Tebé Soriano az említett szabvány alapján a következőképpen definiálja az adatbázis fogalmát:

Az adatbázis koherens struktúra szerint rendezett adatok összessége, amely hozzáférhető valamilyen programon, alkalmazáson vagy felhasználón keresztül.³ (Tebé Soriano 2005: 77, a szerzők fordítása)

Felhívja a figyelmet arra, hogy az adatbázis csupán „adatok összessége”, nem pedig alkalmazás. Tebé Soriano megállapítja, hogy az *adatbázis* terminus főként az informatika adatkezelő eszközeinek fejlődésével terjedt el, pedig valójában a hagyományos eszközökre épülő adatok összességét is adatbázisnak nevezzük (pl. azonos szerkezetű bibliográfiai cédulák).

Az *Infoterm* definíciója így szól:

3 Az idézet eredeti szövege: „Una base de dades és un conjunt de dades organitzades segons una estructura coherent, que és accessible des d’un programa, usuari o aplicació” (Tebé Soriano 2005: 77).

A terminológiai adatbázis olyan egy- vagy többnyelvű terminológiai adatokat tartalmazó adatbázis, amelyet országos vagy helyi szinten, vagy valamely beszélőközösség szintjén dolgoznak ki az adott közösségek szükségleteitől függően.⁴
(Infoterm 2005: 45, a szerzők fordítása)

A terminológiai tervezésben és különösen a nemzeti terminológia-politika keretein belül a nemzeti terminológiai adatbázisokat gyakran a terminológia-politika megvalósításának elsődleges eszközeként használják. A központilag létrehozott adatbázisok hatékony eszközei lehetnek cégeknek vagy más szervezeteknek, illetve intézményeknek, bár e nagy adatbázisokat fokozatosan helyettesítik széles körben közzétett és egyesített adatbázisok hálózatával (Infoterm 2005).

Prószéky és Kis a terminológiai adatbázisokat a szakfordítás támogatásának alapvető eszközének tartják. Legfőbb jellemzőiket abban látják, hogy jól definiált felhasználói mezőstruktúrával rendelkeznek, a fordító számára alapvetően szótárként jelennek meg, és a fordítás során szótárként használhatóak, a kezelőprogramjuk pedig általában lehetővé teszi új terminológiai elemek bevitelét. Ezenkívül az adatbázisok olyan szócikk-elemeket is tartalmaznak, mint a létrehozás időpontja, a bejegyzés létrehozója, az utolsó módosítás időpontja.

Ami a legtöbb terminológiai adatbázisban közös: erősen nyilvántartás-jellegűek, a szócikkeket nem a címszó (vagy valamilyen nyelvű ekvivalense) azonosítja. Az adatbázis elsődleges kulcsa egy úgynevezett *fogalomazonosító*, a címszóként kezelt adatelem ennek csak megfogalmazása az egyik nyelven (Prószéky–Kis 1999: 242).

A terminológiai adatbázisok szerkezetét és kezelőprogramját Demeczy (2008) másfelől közelíti meg. A terminológiai adatbázisokban alapvető követelmény a szinonímia, a poliszémia és a homonímia kezelésének lehetősége, ezért a terminológiai adatbázis-kezelő programok több szempont szerint kereshető, fogalomközpontú adatszerkezetek rögzítésére és visszakeresésére szolgálnak. „Az utóbbi tíz évben általában is megfigyelhető, hogy a nagy, nemzetközi terminológiai adatbázisokat kezelő programokat relációs adatbázis-kezelő szoftverekre fejlesztik, mert csak ezek képesek a „sok a sokhoz” (N:N) típusú viszonyok támogatására” (Demeczy 2008: 200).

Terminológia a szoftveriparban című tanulmányában (i.m.) egyaránt bemutatja a szóközpontú és a fogalomközpontú megjelenítés módszerét.

4 Az idézet eredeti szövege: „A terminology database is a database containing mono- or multilingual terminological data and being established at country, language community or local level depending on the needs of the respective communities” (Infoterm 2005: 45).

3.2 AZ ADATBÁZISOK FAJTÁI

Tebé Soriano a terminológiai adatbázisok alábbi fajtáit különbözteti meg: a) hierarchikus adatbázisok, b) adatbázis-hálózatok, c) egyszerű adatbázisok, illetve d) relációs adatbázisok.

a) A **hierarchikus adatbázisok** esetében az adatokat különböző szinteken találjuk: minden elem alá van rendelve egy másik felette állónak,

b) az **adatbázis-hálózatokban** pedig az adatok egymással kölcsönös függésben állnak (mint a csomók a hálón), minden egyes adat kapcsolódhat bármelyik másikhoz, és az adatok láncolatokban kapcsolódnak össze. Az a) és b) típusú adatbázisok nem kifejezetten alkalmasak lexikográfiai adatok korpuszon való megjelenítésére, amelyből szekvenciális vagy lineáris módon akarunk adatokat kivonatolni, és nem alkalmazható az összegyűjtött adatokon statisztikai számítások elvégzésére sem. Az adatbázis-hálózatok viszont kiválóan alkalmasak nagy mennyiségű adat terjesztésére, amelyek különböző helyekről érhetőek el. A hierarchikus adatbázisok pedig lehetővé teszik olyan automatikus lekérdező rendszerek létrehozását, amelyek végigfutnak az adatbázis vertikális struktúráján.

c) Az **egyszerű adatbázisok** egyetlen adatlapra rendezik az adatokat. Az adatlap sorokból és oszlopokból áll, az oszlopok alkotják a mezőket (az adatok különböző kategóriáit), a sorok a különböző jegyzékeknek felelnek meg (az egy adatra vonatkozó jegyzékek összessége). Előnyük, hogy könnyű őket megépíteni, kezelni, és rendkívül nagy mennyiségű adatot képesek kezelni.

d) A **relációs adatbázisok** az elemek közötti kapcsolatok szerint rendezik az adatokat, különböző adatlapokon, nem pedig egy cédulán. A különböző adatlapok ugyanazon adatbázis különböző elemeit jelenítik meg, és a lapokat egy közös mező kapcsolja össze. Az adatlapok között különböző kapcsolat lehetséges (egy az egyhez, egy a többhöz, több a többhöz) (Tebé Soriano 2005: 77–81).

3.3 A TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK SZERKEZETE

A terminológiai adatbázisok létrehozására már jó ideje léteznek ISO szabványok, ezek pedig csak kismértékű eltérést tesznek lehetővé az előírásoktól. Az adatbázisok formátumának megtervezésekor azonban figyelembe kell venni, hogy meghatározott szakterületek konkrét igényeinek kell megfelelniük. A terminológiai adatbázisok nagy része onomasziológiai felépítésű, amelyben a terminológiai adatok nem szavakra, hanem fogalmakra vonatkoznak. Mivel azonban a szaknyelvekre az a törekvés jellemző, hogy pontos megfelelés jöjjön létre fogal-

mak és terminusok között, ezért minden fogalomhoz egy pontos, többé-kevésbé elfogadott terminust lehet hozzárendelni. Ha több jelölő forma is létezik (szinonimák, rövidítések, akronimák és egyéb változatok), akkor azokat ugyanazon az adatlapon tüntetik fel, vagy az adatokat részekre bontják, és egy-egy kulcsmező segítségével kapcsolják össze őket. Egyes adatbázisok a szinonimákra vonatkozó összes információt ugyanazon a cédulán tüntetik fel, míg más adatbázisok esetében ezeket hiperhivatkozás útján találhatjuk meg. A célnyelvi formák feltüntetése is, a szinonimákhoz hasonlóan, kétféle módon történhet. Az adatbázisok nagy része ugyanazon a cédulán tünteti fel a célnyelvi ekvivalenseket, viszont az újabb adatbázisok egy részén csak a forrásnyelvi terminusra vonatkozó adatokat találjuk meg a cédulán, a cédula alján pedig feltüntetik a megfelelő hiperhivatkozásokat a célnyelvi ekvivalensek megtalálásához. Az egyes fogalmakra és terminusokra vonatkozó információk a cédulán belül címkével ellátott mezőkben találhatóak meg. Az adatbázisokban az alábbi mezők találhatóak: terminus, szinonima, alakváltozatok, domén, aldomén(ek), morfoszintaktikai kategória, a terminus státusza (pl. törölt, nem ellenőrzött, jóváhagyott), definíció, a terminusok közötti viszony (pl. hiperonima–hiponima, rész–egész viszony, antonima stb.), megjegyzések (nyelvészeti vagy pragmatikai jellegű), célnyelvi megfelelők, megbízhatóság (mennyire megbízható a cédulán feltüntetett információ, különösen a célnyelvi ekvivalensekre vonatkozóan) (Magris–Musacchio 2002: 168).

Az adatbázisok kapcsán szót kell ejtenünk utódaikról, a *tudásbázisokról* (*knowledge base*) is. Az első adatbázisok az 1950-es évek közepén születtek, az 1960-as évek elején jelentek meg az első hierarchikus adatbázisok, majd pedig az adatbázis-hálózatok. Az adatbázisok elsődleges célja nagy mennyiségű adat tárolása meghatározott adatséma vagy modell szerint, amely megkönnyíti tárolásukat, visszakeresésüket és módosításukat. A tudásbázisok a hagyományos adatbázisok továbbfejlesztett változatai, amelyek már nem adatok óriási mennyiségét kezelik, hanem ismeretelemeket. Míg az adatbázisok tényeket tárolnak, a tudásbázisok szabályrendszereket is, amelyek felhasználják ezeket a tényeket, hogy olyan információk is kiszűrhetővé váljanak, amelyeket a tudásbázis explicit módon nem tartalmaz (Pérez Hernández 2002).

4. ESETTANULMÁNYOK

A továbbiakban egy fordítók számára készült olasz tudásbázist és egy spanyol terminológiai adatbázist vizsgálunk meg az alábbi szempontok alapján: bemutatjuk a projekteket, amelyek keretében a tudás- és adatbázis készült, majd a

formai és tartalmi elemek felvázolása után a terminográfiai cédulák szerkezetét írjuk le egy-egy példával, végül egyéb, általunk jelentősnek tartott adatbázisokról is említést teszünk a teljesség igénye nélkül.

4.1 EGY OLASZ TUDÁSBÁZIS: AZ EOHS TERM – [HTTP://EOHSTERM.ORG](http://EOHSTERM.ORG)

Az EOHS Term projektje a Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének (székhelye Forlì) Nyelvek és produkciós tevékenységek programjának keretén belül készült el. A tervek készítését 2001-ben kezdték, a munkákat pedig az *Instituto Superiore per la Prevenzione e Sicurezza del Lavoro* 2003. évi kutatási tevékenységének részeként indították el. A projekt megvalósítását az a felismerés indokolta, hogy nyelvi és fogalmi jellegű kérdések merültek fel az egyes országok különböző jogszabályi háttere miatt, és az uniós és helyi jogszabályok kialakítása és módosítása folyamán. A projekt célja, hogy hozzájáruljon a Munkahelyi egészség és biztonság (*Salute e Sicurezza sul Luogo di Lavoro*) szakterület terminológiájának rendezéséhez egy tudásalapú, többnyelvű, szakismereteket tartalmazó tudásbázis létrehozásával, amely már túlmutat egy hagyományos terminológiai adatbázison, és amelyet a terminológiai megközelítésnek megfelelően kizárólag nyelvészek és szakemberek összefogásával lehetett létrehozni. Ennek köszönhetően a szakma összes képviselője számára megfelelő támpontot jelent. Alapja négy ország (Olaszország, Nagy-Britannia, Németország és Franciaország) jogszabályainak összehasonlítása, amelynek tárgyát a munkabiztonsági szabályozások képezik. A terminológiai munka nem merül ki a különböző nyelvi rendszerek elemzésében, hanem szerves részét képezi a kulturális különbségek vizsgálata, amelynek alapja az országok különböző jogi hagyománya. Ennek a kettősségnek köszönhetően többféle szakember érdeklődésére tarthat számot az adatbázis: vállalati szakemberek, jogászok, szakértők, vezetők, szakfordítók és tolmácsok, valamint hallgatók.

Ez a tudásbázis tehát a munkahely és mindennapjaink életterének biztonsági, egészségi és környezeti problémájának (*Sicurezza, Salute ed Ambiente nei luoghi di lavoro e di vita*) terminusait tartalmazza. A munka nyelvészeti hátterét a Fordító- és Tolmácsképző Intézet terminológiai műhelye biztosítja. A magas színvonalú szakmai munka biztosítására szakmai-tudományos felügyelőbizottságot hoztak létre.

A tudásbázis a következő részekből áll:

- (1) **terminológiai adatbázis:** különböző keresési lehetőségek állnak rendelkezésre: az összes adat megjelenítése alfabetikus sorrendben az adott

EOHS Term

- Home Page
- Chi siamo
- Il Progetto
- Ricerca linguistica
- Elenco Completo
- Elenco Per Dominio
- Glossario Multilingue
- Ricerca Semplice
- Ricerca Avanzata
- Terminologia delle Schede
- Sistema Concettuale
- Biblioteca delle fonti
- Area Amministrazione
- Contatti

Database terminologico

Seguendo i link presenti all'interno della scheda è possibile accedere ai testi legislativi di riferimento, ai diagrammi concettuali in cui appare il concetto, nonché ad altre schede del database terminologico correlate dal punto di vista concettuale o linguistico al concetto in esame.

Concordanze

Datore di lavoro

Dominio: Sicurezza e salute sul lavoro => Figure professionali e organismi aziendali

Indicativo grammaticale: Sintagma nominale

Note grammaticali: Maschile singolare

Definizione: Soggetto titolare del rapporto di lavoro con il lavoratore o, comunque, il soggetto che, secondo il tipo e l'organizzazione dell'impresa, ha la responsabilità dell'impresa stessa ovvero dell'unità produttiva, in quanto titolare dei poteri decisionali e di spesa.
Nelle pubbliche amministrazioni, di cui all'art. 1 del D.Lgs. 29/93, per datore di lavoro si intende il dirigente al quale spettano i poteri di gestione, ovvero il funzionario non avente qualifica dirigenziale, nei soli casi in cui quest'ultimo sia preposto ad un ufficio avente autonomia gestionale.

Obblighi generali del datore di lavoro Il datore di lavoro valuta tutti i rischi per la sicurezza e per la salute dei lavoratori, ivi compresi quelli riguardanti i gruppi di lavoratori esposti a rischi particolari, anche nella scelta delle attrezzature di lavoro e delle sostanze o dei preparati chimici impiegati, nonché nella sistemazione dei luoghi di lavoro, ed elabora di conseguenza un documento di valutazione dei rischi.

Il datore di lavoro:

- 1) designa il responsabile del servizio di prevenzione e protezione;
- 2) designa gli addetti al servizio di prevenzione e protezione;
- 3) nomina il medico competente.

Il datore di lavoro adotta le misure necessarie per la sicurezza e la salute dei lavoratori, ed in particolare:

- 1) designa preventivamente i lavoratori incaricati dell'attuazione delle misure di prevenzione incendi e lotta antincendio, di evacuazione dei lavoratori in caso di pericolo grave e immediato, di salvataggio, di pronto soccorso e, comunque, di gestione dell'emergenza;
- 2) aggiorna le misure di prevenzione in relazione ai mutamenti organizzativi e produttivi che hanno rilevanza ai fini della salute e della sicurezza del lavoro, ovvero in relazione al grado di evoluzione della tecnica, della prevenzione e della protezione;
- 3) nell'affidare i compiti ai lavoratori tiene conto delle capacità e delle condizioni degli stessi in rapporto alla loro salute e alla sicurezza;
- 4) fornisce ai lavoratori i necessari e idonei dispositivi di protezione individuale sentito il responsabile del servizio di prevenzione e protezione;
- e) prende le misure appropriate affinché soltanto i lavoratori che hanno ricevuto adeguate istruzioni accedano alle zone che li espongono ad un rischio grave e specifico;
- 5) adotta le misure per il controllo delle situazioni di rischio in caso di emergenza e dà istruzioni affinché i lavoratori, in caso di pericolo grave, immediato ed inevitabile, abbandonino il posto di lavoro o la zona pericolosa;
- 6) permette ai lavoratori di verificare, mediante il rappresentante per la sicurezza, l'applicazione delle misure di sicurezza e di protezione della salute e consente al rappresentante per la sicurezza di accedere alle informazioni ed al documento di valutazione dei rischi;
- 7) prende appropriati provvedimenti per evitare che le misure tecniche adottate possano causare rischi per la salute della popolazione o deteriorare l'ambiente esterno;
- 8) tiene un registro nel quale sono annotati cronologicamente gli infortuni sul lavoro che comportano un'assenza dal lavoro di almeno un giorno;
- 9) adotta le misure necessarie ai fini della prevenzione incendi e dell'evacuazione dei lavoratori, nonché per il caso di pericolo grave ed immediato. Tali misure devono essere adeguate alla natura dell'attività, alle dimensioni dell'azienda ovvero dell'unità produttiva, e al numero delle persone presenti.

Fonte definizione: Artt. 2, 4 D.Lgs. 626/94

Legislazione europea: Direttiva 89/391/CEE

Legislazione italiana: D.Lgs. 626/94

Diagramma concettuale: 1.1 Datore di lavoro

En: = Employer

Fr: = Employeur

De: = Arbeitgeber

Ricerca promossa e finanziata dall'ISPESL

1. ábra: A datore di lavoro terminusról készült terminográfiai cédula az EOHS Term tudásbázisban

109

- nyelven belül, az adott doménon belül aldomének szerint csoportosított terminusok, többnyelvű keresés az ekvivalensek jelölésével (formailag táblázatos), egyszerű és részletes keresés;
- (2) **források könyvtára, azaz a különböző jogszabályok szöveggyűjteménye:** ez lehetővé tesz további jogi értelmezéseket is; kétféle hozzáférhetőséggel rendelkezik: a) egyfelől tanulmányozhatóak a teljes szövegek (az egyes terminusokon keresztül azonban hozzáférhető a terminológiai adatbázis is), b) másfelől konkordanciák is lekérhetőek a különböző nyelvű szövegek között (nyelvek, európai vs. helyi terminusok és keltezés alapján); ez utóbbi elsősorban a nyelvészek számára lehet hasznos, mivel megfigyelhetik a terminusok különböző jellemzőit konkrét kontextusokon belül;
- (3) **fogalmi gráfok gyűjteménye,** amelyek lehetővé teszik az elemzett domén fogalmi hálójának grafikai megjelenítését.

Formai szempontból vizsgálva könnyen kezelhetőek, rövidek, de lényegre törőek a négy nyelven (olasz, angol, német és francia) megadott használati útmutatók. Internetes levelezőrendszeren keresztül szakmai észrevételek megtételére is lehetőség nyílik. A grafikai megjelenítés igényes és jól áttekinthető.

Ha a tudásbázisban a nyelvi kereső funkciót választjuk, akkor a terminológiai adatbázisban a fent említett keresési módok segítségével rákereshetünk a kiválasztott terminusra. A terminusra kattintva pedig egyenesen a terminográfiai cédulákhoz jutunk, amelyek az alábbi felületet mutatják: miután megnyitottuk a terminográfiai cédulát, a felület bal oldalán továbbra is látható a tudásbázis különböző területeinek listája. Ennek köszönhetően nemcsak visszatérhetünk a főoldalra vagy tetszés szerint olvashatunk ismét a projektről, hanem át is léphetünk a domén szerinti felosztásba, beleolvashatunk a terminusok eredeti szövegkörnyezetébe, tanulmányozhatjuk a terminus fogalmi hálóját. Beletekinthetünk a többnyelvű, táblázatba rendezett szójegyzékbe, ahonnan a terminusra kattintva egyszerűen visszatérhetünk az adott terminus adatlapjára. Maga a cédula a terminus alatt elsőként a tárgyköri besorolást tünteti fel hiperhivatkozásokkal, ez alatt szerepelnek: a nyelvtani jellemzők, a definíció, annak forrása, a jogszabályi hivatkozás (európai uniós és olaszországi), a fogalmi háló hiperhivatkozással, végül más nyelveken szereplő megfelelői, amelyet az adott nyelvek rövidítése (ISO kódja) előz meg (lásd 1. ábra). A terminográfiai cédulák felépítéséről is részletesen olvashatunk a nyelvi kereső funkció alatt (*Terminologia delle schede*), amely feltünteti az összes létező adatípust meghatározással együtt. Ezek közül egy terminus cédulájának elkészítéséhez mindig csak az adott terminusnak megfelelő kategóriákat kell kitölteni.

4.2 EGY SPANYOL ADATBÁZIS: AZ ONCOTERM – [HTTP://WWW.UGR.ES/~ONCOTERM](http://www.ugr.es/~oncoterm)

Az Oncoterm a Granadai, a Valladolidi, a Málagai Egyetemek és az Hospital Virgen de las Nieves kórház az orvosi terminológia tárgykörén belül végzett három évig tartó interdiszciplináris kutatási projektjének eredménye, amely 2002-ben fejeződött be. Nyelvészek és egészségügyi dolgozók együttműködéséből született, a spanyol Oktatási Minisztérium finanszírozta. A kétnyelvű (angol–spanyol) terminológiai adatbázist nem csak fordítóknak és szakszövegíróknak szánták, hanem egészségügyi dolgozóknak, betegeknek, illetve családtagjaiknak is. A kutatócsoport munkájának célja sokrétű volt: spanyol és angol orvosi szövegekből álló korpusz létrehozása, fogalmi rendezés az onkológia területén, a terminusok pontos definíciójára épülő terminológiai adatbázis létrehozása, amely megkönnyíti az orvosi szakfordítók munkáját. A hierarchikus adatbázis 1896 rákbetegséggel kapcsolatos fogalmat tartalmaz: betegségeket, gyógyszereket, kezelési módokat és az ezekhez kapcsolódó fogalmakat. Ezek a fogalmak összekapcsolódnak egymással, egységes fogalmi rendszert alkotnak, egyik fogalomtól a másikig hiperlinkek útján is el lehet jutni. 4033 terminus szerepel az adatbázisban angol, illetve spanyol nyelven. A cédlák tartalmazzák a fogalom definícióját, releváns honlapokra irányító hiperlinkeket, nyelvészeti információkat (nem, szám), illetve konkordancialistákat.

Az Oncoterm egy kb. 32 millió angol és spanyol szövegszóból álló korpusz alapján született. A korpuszt internetes szövegekből, CD-ROM formátumú orvosi enciklopédiákból, kézikönyvekből, rákbetegséggel foglalkozó nemzetközi szervezetek honlapjairól származó általános közönségnek szánt informatív anyagokból állították össze.

A korpusz alapján szógyakorisági listát készítettek, és az így megkapott eredmény alapján vázolták fel a tárgykör fogalmi rendszerét (López Rodríguez et al. 2006). Ha belépünk az Oncoterm honlapjára, bal oldalon találjuk az angol nyelvű terminusok listáját ábécérendben, és az egyes terminusokra kattintva a következőket látjuk: első helyen a tárgykör (*subject field*) szerepel, amelyhez a terminussal jelölt fogalom tartozik. Ezt követik az adminisztratív adatok, majd egyes esetekben olyan honlapok elérhetőségét is feltüntetik, amelyek segítik a fogalom megértését, esetenként képeket is találunk. Majd a fogalmi struktúrák (*conceptual structures*) elnevezésű táblázat következik, ahol megtalálhatjuk a fogalmi címkét (*is a*), a hozzá kapcsolódó alkategóriákat, illetve azokat a fogalmakat, amelyekhez a terminus kapcsolódik (*ancestors, descendants*). Ezután következik a spanyol, illetve angol nyelvű definíció, majd a fogalom jelölőire vonatkozó terminológiai adatok (a terminus típusa, nyelvtani kategóriája, valamint megbízhatósági kódja).

Generated by [OntoTerm](#). Updated: 28/08/2002 3:24:01**DIET**

subject field: medicine: risk factor
originator: Pamela
origination date: 04/03/2002
inputter: Arianne
input date: 04/03/2002
check date: 24/06/2002
checker: Pamela

Conceptual Structures	
ISA	FOOD
SUBCLASSES	MACROBIOTIC-DIET
DESCENDANTS	MACROBIOTIC-DIET
ANCESTORS	ALL FOOD INANIMATE INGESTIBLE OBJECT PHYSICAL-OBJECT SEPARABLE-ENTITY
RELATIONS	RISK-FACTOR-FOR : MALIGNANT-NEOPLASM

English	
diet	definition: regular course of eating and drinking adopted by a person, and which is related to the amount and kind of food eaten, as well as the times at which it is to be taken. A person's diet can affect his/her risk of getting cancer. (<i>en</i>) number: singular part of speech: noun reliability code: 10 term type: main entry term
Spanish	
dieta	definition: ración habitual de comida y bebida que se provee o consume de forma regular y que puede ser un factor de riesgo para contraer cáncer. (<i>es</i>) gender: feminine number: singular part of speech: noun reliability code: 10 term type: main entry term

2. ábra: A diet terminusról készült terminográfiai cédula az Oncoterm adatbázisban

A 2002-ben készült terminológiai adatbázist elkészülése óta nem frissítették, ennek ellenére az adatbázis ma is remekül használható segédeszköz a fordítók számára. Ingyenesen hozzáférhető, felülete könnyen áttekinthető, jól kezelhető (lásd 2. ábra).

4.3 A FORDÍTÓI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK KÖZÖS JELLEMZŐI

Az általunk vizsgált források alapján a *fordítói terminológiai adatbázisok* közös jellemzőit a következőképpen foglalhatjuk össze: A terminológiai adatbázis olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely onomasziológiai szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven. Speciális fajtája a fordítói terminológiai adatbázis, amelyet általában egyetemeken vagy különböző szervezetek hoznak létre, és főként a fordítók igényeinek felel meg, de fontos eszköze egy-egy szakterület dokumentumszerkesztőinek is. Szerkezetét tekintve egy vagy több cédlúrára rendezi az adatokat, amelyek tartalmazzák a bejegyzés létrehozásának időpontját, a létrehozó nevét és az utolsó módosítás időpontját is. A központilag létrehozott, lektorált adatbázisok a terminológiai egységesítés és harmonizáció szempontjából egy-egy szakterületen belül rendkívüli jelentőséggel bírnak, mivel a bennük közzétett terminusok és definícióik a fordítók és dokumentumszerkesztők számára elsődleges referenciaként szolgálnak. Előnyük, hogy interneten keresztül könnyen hozzáférhetőek, egyszerűen, gyakran, interaktív módon frissíthetők.

5. ÖSSZEGRÉS

Tanulmányunkban a nemzetközi terminológiai kutatások szempontjából jelentős, Magyarországon viszont eddig kevésbé tanulmányozott területen, a fordítók számára készített terminológiai adatbázisok témakörében végeztünk vizsgálatot. Első lépésként a témával kapcsolatos szakirodalmat összegeztük, majd bemutattuk az adatbázisok fajtáit és szerkezetét. Ezután egy olasz és egy spanyol adatbázist elemeztünk részletesen, végül összefoglaltuk a fordítói terminológiai adatbázisok közös jellemzőit.

A magyar szakembereknek és fordítóknak nagy hasznára válna, ha a terminológiai munkálatok nyomán több terminológiai adatbázis születne, és a nyelvészek és szakemberek hosszútávú, összehangolt együttműködésével az egyes adatbázisokat integrálni lehetne. Ennek eredményeképpen a fordítók rendelkez-

zésére komplexebb segédeszközök állnának, mint az internetes keresőmotorok, a nyomtatott vagy az online szótárak.

HIVATKOZÁSOK

- Cabré, M. T. 1998. *Terminology. Theory, Methods and Applications. (Terminology and Lexicography Research and Practice I)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 194–213.
- Demeczy J. 2008. Terminológia a szoftveriparban. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 189–204.
- Fóris Á. 2006. A terminológiai szemlélet szerepe a szakmai kommunikációban. *Tudásmenedzsment* 7. évf. 3. szám. 90–99.
- Hartmann, R. K. K., James, G. 1998. *Dictionary of Lexicography*. Exeter: Routledge.
- Holmes, J. 1988. *Translated!* Amsterdam: Rodopi.
- Infoterm 2005. Guidelines for terminology policies. In: *Formulating and implementing terminology policy in language communities*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> [A hozzáférés dátuma: 2008.01.18.]
- Kis B., Mohácsi-Gorove A. 2008. *A fordító számítógépe*. Bicske: SZAK Kiadó.
- Klaudy K. 2007a/1999. Fordítóképzés és fordítástudomány Magyarországon az ezredfordulón. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordításelméleti tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 217–228.
- Klaudy K. 2007b (2004). Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Klaudy K. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordításelméleti tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 242–252.
- López Rodríguez, C. I., Faber B. et al. 2006. Terminología basada en el conocimiento para la traducción y la divulgación médicas: el caso de ONCOTERM. *Panace @* Vol. 7. 24. www.medtrad.org/panacea.html [A hozzáférés dátuma: 2008.12.15.]
- Pérez Hernández, M. Ch. 2002. Explotación de los córpora textuales informatizados para la creación de bases de datos terminológicas basadas en el conocimiento. In: Rüggeberg, S. C., Enríquez, E. V. (eds.) *Estudios de Lingüística Española (EliEs) Vol. 18*. Edición electrónica. <http://elies.rediris.es/elies18/index.html> [A hozzáférés dátuma: 2008. november 5.]

- Magris, M., Musacchio, M. T., Rega, L., Scarpa, F. (eds.) 2002. *Manuale di terminologia*. Milano: Hoepli.
- Prószéky G., Kis B. 1999. *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel*. Bicske: Szak Kiadó.
- Sager, J. C. 1998. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Tamás D. 2009. A trieszti TERMit adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évf. 2. szám. 213–236.
- Tebé Soriano, C. 2005. *La representació conceptual en terminologia: l'atribució temàtica en els bancs de dades terminològiques. Tesi doctoral*. Barcelona: Institut Universitari de lingüística aplicada, Universitat Pompeu Fabra.
<http://www.tdx.cesca.es/TDX-0329106-105835/#documents> [A hozzáférés dátuma: 2008.07.19.]

FORRÁSOK

- <http://iate.europa.eu/> (Az EU többnyelvű terminológiai adatbázisa)
- <http://www.termisti.refer.org/abstract.htm> (A brüsszeli Institut Supérieur de Traducteurs et Interprètes adatbázisa)
- <http://www.eohstern.org/> (A Bolognai Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Intézetének tudásbázisa)
- <http://www.ugr.es/~oncoterm/> (Az Oncoterm adatbázis)